

عجب

سند ابوالحسن مکی همدانی

سرناسه	مهدوی، سیدابوالحسن، ۱۳۴۲ -
عنوان و نام پدیدآور	عجب / سیدابوالحسن مهدوی.
مشخصات نشر	اصفهان: انتشارات مؤمنون، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۱۴۵ ص.
فروست	از مجموعه اخلاق عملی؛ کاوشی نو در مفاهیم، ریشه‌ها و آثار.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۰۲۶-۳-۹
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	غرور و تکبر -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	اخلاق عملی
رده بندی کنگره	BP۲۵۰/۴/م۹ع۳۱۳۹۴
رده بندی دیویی	۱۷/۶۲
شماره کتابشناسی ملی	۳۹ ۴۲۹

عجب

سیدابوالحسن مهدوی

از مجموعه «اخلاق عملی: کاوشی نو در مفاهیم، ریشه‌ها و آثار».

به‌کوشش مؤسسه فرهنگی مطالعاتی مؤمنون

انتشارات مؤمنون

ویرایش و نقشه ذهنی: مؤسسه «ویراستاران»

طراحی و صفحه‌آرایی: گروه فرهنگی هنری مسک

چاپ اول، ۱۳۹۴، ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۰۲۶-۳-۹

۱۰۰۰۰ تومان

حقوق چاپ و نشر محفوظ است.

بچش: ۲۷۳۷۴۲۴، ۳۱۳ و ۴۰۲۷، ۴۴، ۹۱۳.

سخن آغازین

خواننده گرامی و بزرگوار پُراسرار اخلاق

۱. استاد سید ابوالحسن مهدوی (دام‌عزه) از سال ۱۳۸۶ سلسله سخنانی درباره موضوعات اخلاقی بیان فرموده‌اند. در مددجویی از بارگاه پروردگار کریم، بناست که این سخنرانی‌های ارزشمند به چهره مشتاق درآید تا هم برای دوستداران وادی اخلاق به کار آید و هم برای آیندگان. سدگار مآذد. کتابی که در دست گرفته‌اید، بر محور سخنرانی‌های ایشان در ماه مبارک رمضان سال ۱۳۸۹ در مدرسه علمیه ملا عبدالله اصفهان، با موضوع «عجب»، بازنویسی و ویرایش شده است.

۲. عنوان این مجموعه «اخلاق عملی؛ کاوشی در مفاهیم، ریشه‌ها و آثار» است. انگیزه گزیدن این نام آن است که چنین مجموعه‌ای تمرکز محض بر مبانی نظری ندارد و به قصد اثرگذاری عمیق‌تر، سویه‌ای عملگرا و کاربردی، رپیش می‌گیرد: خواننده به راحتی مفهوم صفت اخلاقی را می‌فهمد، با آثار آن آشنا می‌شود، با جست‌وجو در درون خویش بود و نبود و شدت وضعیف آن صفت را می‌سنجد، عوامل ایجاد شدنش را می‌یابد، راه درمان یا به دست آوردن آن خصلت را در زندگی روزمره‌اش می‌بیند و در نهایت، نکات معرفتی و کاربردیِ گره خورده با آن خلق را می‌آموزد.

۳. آفرینش این سلسله آثار کوششی است برای لبیک به فراخوان «تولید علم»: در بیان مباحث، سعی بر آن است که هیچ آیه یا روایت مرتبطی از دیده پنهان نماند و با وسواسی خواننده محور، همگی از نگاهی نو بررسی شود؛ از این رو این نوشتار حرفی تازه برای گفتن دارد و آموزه‌هایش کم سابقه است. ناگفته پیداست که پژوهش حاضر وام‌دار ژرف‌نگری‌ها و یافته‌های گران‌بهای عالمان مهذب در طول تاریخ تشنه است و مسیری را می‌پیماید که آن مردان خدایی گشوده و به پیش برده‌اند. درود رضوان الهی نثارشان باد.

۴. محتوای فاخر حنّان استاد فرایند آماده‌سازی را بر ما سخت می‌ساخت. در حد بضاعت خود، تلاش کردیم کیفیت فعالیت‌ها به تراز علمی متن نزدیک باشد. ضبط، پیاده‌سازی، حروف‌نگاری، معیابی، افزوده‌ها، پژوهش‌ها و ویرایش ابتدایی را با دقت فراوان و طی چندین نوبت، دو مکاران «مؤسسه فرهنگی مطالعاتی مؤمنون» انجام داده‌اند و ویرایش نهایی را بر عهده «وب‌استاران» براساس شیوه‌نامه خود، در ویرایش متن کتاب، رویکرد ما روان‌نویسی و ساده‌گویی بوده است؛ خواننده نوعی متن را لحظه به لحظه در نظر می‌آوردیم و روزه به روزه متن را از نگاه او می‌سنجیدیم. در پایان، مؤلف نیز نکته‌های جدیدی می‌افزودند و غصه‌ها را برطرف می‌ساختند و متن نهایی را تأیید می‌کردند. البته توصیه می‌کنیم که خواننده صوت این جلسه‌ها را نیز گوش کند تا بهره کامل ببرد.

۵. برای اولین بار در ایران، «نقشه ذهنی» کتاب تقدیم خوانندگان می‌شود تا آنان بتوانند گام به گام خواندن مطالب، نگاهی به آن بیندازند و نظم منطقی گفته‌ها و نکته‌های ریز و درشت را در نمایی یکپارچه درک کنند. نقشه ذهنی (mind map) اثرگذارترین روش یادداشت‌برداری است که تونی بوزان در ۱۹۷۰ ابداعش کرد. در مغز انسان، نیمکره چپ بر منطق تمرکز دارد و نیمکره راست بر هنر. این دو ساخت را در نقشه ذهنی به هم می‌پیوندند: داده‌ها را از کل به جزء می‌چینند و در شمایی منسجم، شاخه به شاخه می‌گسترند و با خط و نماد و تصویر می‌آرایند تا یادگیری و

یادسپاری و یادآوری آسان شود. طرح و اجرای این خدمت ویژه برعهده مؤسسه «ویراستاران» بود.

۶. مقدمه عالمانه نویسنده بر این سلسله مباحث، درواقع واکاوی برخی گزاره‌های بنیادین علم اخلاق است. با توجه به چاپ جداگانه هر موضوع و ضرورت توجه خوانندگان گرامی به این مبانی، مقدمه نویسنده را برای آگاهی یا یادآوری، در مطلع کتاب آورده‌ایم. درخور ذکر است که این مقدمه ارزشمند به قلم ایشان است و این، نگارشی ممتاز و متمایز از سطح کتاب دارد.

۷. گامیاندیش در تولید این اثر سهم داشته‌اند؛ به‌ویژه همکاران عزیز مؤسسه فرهنگی مطالعاتی مؤمنان که بار اصلی بردوش ایشان بوده است. سخت‌کوشی خالصانه همگی را راجع می‌دانیم و ارج می‌نهیم و برایشان توفیق بی‌پایان دعا می‌کنیم.

درپایان این آغازینه، جبهه شکوای خنوع به درگاه ربوبی می‌ساییم و از محضر حضرت ولی عصر عجله الله تعالی فرجه بابت توفیق بر این بن‌مایه‌های اخلاقی سپاسگزاری می‌کنیم. چشم‌امیدمان به این است که خوانندگان فرهیخته، قصور ما را به‌دیده پاک خطاپوش خویش بنگرند و از راهنمایی‌ها خود بهره‌مندمان سازند.

اصفهان، مؤسسه فرهنگی مطالعاتی مؤمنان

۱۴ اردیبهشت ۱۳۹۴، ۱۵ رجب ۱۴۳۶، رحلت حضرت زینب علیها السلام

فهرست کوتاه

۱۹	درآه: کاوشی در مبانی نظری اخلاق عملی
۲۱	استعداد کمال و ضرورت تزکیه
۲۳	پراب: برگزیده هفتاد و چهارده معصوم (علیهم السلام)
۲۷	تزکیه هدف رسالت
۲۸	راه تقویت اخلاق
۳۲	روش بحث در مجموعه کتاب‌های اخلاق عملی
۳۲	ناگزیری از استاد اخلاق
۳۴	پشتوانه راه: ضمانت الهی
۳۵	ضرورت آشنایی با مفاهیم اخلاقی
۳۷	فصل اول: کلیات
۳۹	واژه‌شناسی عجب
۴۲	اصطلاح‌شناسی عجب
۴۴	نکوهش عجب
۴۵	چیستی ادلال
۴۷	تمایز عجب با تکبر
۴۹	خودآزمایی
۵۱	فصل دوم: آثار و مفاصد عجب
۵۳	درآمد
۵۶	بیان آثار
۱۰۲	خودآزمایی

۱۰۳ فصل سوم: عوامل عجب

۱۰۵ ۱. ضعف عقل

۱۰۶ ۲. حماقت

۱۰۷ ۳. توهم استقلال

۱۰۸ ۴. نامتعارف دیدن خوبی خود

۱۰۹ ۵. تزیین بدی‌ها در نگاه انسان

۱۱۰ ۶. دیدن کمبودها

۱۱۱ ۷. راضی بودن به تلاش خود

۱۱۱ ۸. فخر و غرور گناهان و بدی‌های گذشته

۱۱۱ ۹. زرگ شدن خود

۱۱۲ ۱۰. غرور

۱۱۳ خودآزمایی

۱۱۵ فصل چهارم: درمان عجب

۱۱۷ درآمد: دشواری درمان

۱۱۷ درمان علمی

۱۳۱ درمان عملی

۱۳۹ خودآزمایی

۱۴۱ کتابنامه

فهرست بلند

درآمد: کاوشی در مبانی نظری اخلاق عملی

۲۱	استعداد کمال و ضرورت تزکیه
۲۲	دلیل بودن این آیات بر انسان قریب
۲۳	چرایی برگزیده شدن چهارده معصوم علیه السلام
۲۵	رمز لزوم اعتصام به ثقلین
۲۵	راه و الگوی قرآنی
۲۶	صراط مستقیم بندگی
۲۷	تزکیه؛ هدف رسالت
۲۸	راه تقویت اراده
۲۸	اول. مقدمات چهارگانه اعمال اختیاری
۲۹	۱. تصور
۲۹	۲. تصدیق
۲۹	۳. شوق یا نفرت
۳۰	۴. اراده
۳۰	دوم. تأثیر مرحله تصدیق بر تقویت اراده
۳۱	ترک کار بد؛ متوقف بر تصدیق ضرر آن
۳۲	روش بحث در مجموعه کتاب های اخلاق عملی
۳۲	ناگزیری از استاد اخلاق
۳۳	تفاوت بیماری اخلاقی و مرض جسمی
۳۳	پس به هر دستی نباید داد دست!

پشتوانه راه؛ ضمانت الهی

ضرورت آشنایی با مفاهیم اخلاقی

فصل اول: کلیات

واژه‌شناسی عجب

هم‌خانواده‌های قرآنی

تعجب از پدیده‌های خوب و بد

۱. اطلاع‌شناسی عجب

نشانه‌های عجب

حد عجب؛ نکت زندگی

نکوهش در عجب

در قرآن

خصلت هلاکنده

بدتر از گناه

چیستی ادلال

ادلال در لغت

ادلال در اصطلاح علم اخلاق

اثر ادلال

تمایز تکبر با عجب

چیستی تکبر

ارکان تکبر

تفاوت مهم تکبر و عجب

خودآزمایی

فصل دوم: آثار و مفسد عجب

درآمد

۱. چند علتی بودن آثار

۲. سنجش خود؛ نه ارزیابی دیگران

۳. شناخت آثار؛ انگیزه درمان

بیان آثار

۱. زینت دادن بدی‌ها

۲. تکیه بر اعمال خود

- ۵۷ ۳. خودپاک‌بنداری
- ۵۷ ۴. بی‌نیاز دانستن خود از رحمت الهی
- ۵۸ ۵. حُسن‌ظن‌نداشتن به خدا
- ۵۸ ۶. دوری از پروردگار
- ۵۸ ۷. گمان امان از خبط اعمال
- ۵۹ ۸. توهّم ایمنی از بدعاقبتی
- ۵۹ ۹. از خودراضی بودن
- ۵۹ قامتِ ناسازِ بی‌اندام ما
- ۶۰ ۱۰. غفلت از مکر خدا
- ۶۰ چیستِ استدراج
- ۶۱ ۱۱. رهاکردن عمل صالح
- ۶۱ لزومِ بردنِ سرِ پنداری
- ۶۲ ۱۲. فر‌بوشی و چشمهٔ نعمت‌ها
- ۶۲ ۱۳. حجبِ مکر
- ۶۳ ۱۴. ملائکهٔ بدی
- ۶۴ ۱۵. توقعِ جبران
- ۶۴ ۱۶. شهوتِ تسلط بر دل‌ها
- ۶۴ ۱۷. منت‌گذاری
- ۶۴ داستانِ ژهری و کلماتِ گهری
- ۶۵ اثرِ منت
- ۶۶ نگاهِ درست به دیگران
- ۶۶ رازِ آسوده‌زیستن
- ۶۷ ۱۶. افتادن در دامِ کمیِ عقل
- ۶۷ ۱۷. اندکیِ دوستان
- ۶۷ ۱۸. افزونیِ دشمنان
- ۶۸ ۱۹. نداشتنِ استغنائیِ نفس
- ۶۸ رازِ دشمنیِ اهلِ دنیا
- ۶۹ ۲۰. قبول‌نشدنِ اعمال
- ۶۹ گریهٔ بی‌ثمر
- ۷۰ ۲۱. پشیمان‌نشدن از گناهان
- ۷۰ ۲۲. به‌رخ‌کشیدنِ کمالاتِ خویش
- ۷۱ ۲۳. محرومیت از استمرارِ خوبی‌ها
- ۷۲ نسبتِ انسان‌ها با عجب
- ۷۴ ۲۴. تزکیه‌کنندهٔ دانستنِ خود
- ۷۴ مشکلِ این توهّم

- ۷۵ . ۲۵. ضرری بیشتر از گناه
- ۷۵ . گناه؛ بهتر از عجب!
- ۷۶ . تبیینی از علامه مجلسی رحمته الله علیه
- ۷۶ . بشارت برای گنهکاران و انداز برای صدیقان!
- ۷۷ . ۲۶. فراموشی لطف الهی و ترک شکر
- ۷۷ . ۲۷. فریب خوردن و زیان دیدن
- ۷۸ . چرایی زیان کاری
- ۷۸ . جلوه های فریب
- ۸۰ . شاه راه هدایت
- ۸۲ . ۲۸. استبداد رأی
- ۸۲ . ۲۹. صفتی کمر شکن
- ۸۳ . ۳۰. شرک الهی
- ۸۴ . ۱. منتهی حقایق خداوند
- ۸۵ . منتهی حقایق رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۸۵ . در عجب؛ علت بق روح به بدن
- ۸۶ . ۳۲. نزدیکی به فتنه
- ۸۶ . داستان عابد و ثاقب
- ۸۷ . ۳۳. کوچک دیدن بدی ها و بزرگ دیدن خوبی ها
- ۸۷ . تفاوت جایگاه عمل و امر
- ۸۸ . کبیره شدن گناه صغیره
- ۸۸ . گناهان کوچک؛ عامل بزرگ ترین گرفتاری
- ۸۹ . ۳۴. آسودگی شیطان
- ۹۰ . غل شیطان
- ۹۰ . ۳۵. بدترین جهل ها
- ۹۰ . ۳۶. بی فضیلت دیدن دیگران
- ۹۱ . ۳۷. حسود عقل
- ۹۲ . اقرار حضرت یونس علیه السلام
- ۹۳ . سه ظلمت؛ سه مجازات
- ۹۴ . داستان حضرت ایوب علیه السلام
- ۹۵ . ۳۸. شقی ترین انسان
- ۹۶ . ۳۹. ادعایی دروغ
- ۹۶ . ۴۰. سختی درمان
- ۹۷ . ۴۱. حب شمه
- ۹۷ . ۴۲. دوست داشتن ستایش دیگران
- ۹۸ . ۴۳. تأسف نخوردن بر خوبی های از دست رفته

۹۸	۴۴. بن‌مایه جهالت
۹۸	۴۵. سقوط حتمی
۹۹	۴۶. حقیر شدن نزد خدا
۹۹	۴۷. زیاد شدن گرفتاری‌ها
۹۹	۴۸. ضرررسانی به خوبی‌ها
۱۰۰	۴۹. تسلط دشمنان
۱۰۰	۵۰. نظرهای ناصحیح
۱۰۰	۵۱. بی‌تدبیری و بی‌برنامگی
۱۰۱	۵۱. تمسخر شدن
۱۰۱	۵۲. عجب و عجز انسان
۱۰۱	۵۴. زمینه‌تکرار
۱۰۱	۵۵. هلاک انسان
۱۰۱	۵۶. فراموشی‌ها
۱۰۲	خودآزمایی

فصل نهم: عوامل عجب

۱۰۵	۱. ضعف عقل
۱۰۶	۲. حماقت
۱۰۶	عامل غیرمباشر
۱۰۷	۳. توهم استقلال
۱۰۷	نقص در توحید افعالی؛ شرک خفی
۱۰۸	۴. نامتعارف دیدن خوبی خود
۱۰۹	۵. تزئین بدی‌ها در نگاه انسان
۱۱۰	۶. ندیدن کمبودها
۱۱۰	دائمی دانستن خوبی‌های خود؛ ضمیمه عامل ششم
۱۱۱	۷. راضی بودن به تلاش خود
۱۱۱	آثار رضایت از تلاش خود
۱۱۱	۸. فراموشی گناهان و بدی‌های گذشته
۱۱۱	۹. بزرگ دیدن خود
۱۱۲	۱۰. غرور
۱۱۳	خودآزمایی

فصل چهارم: درمان عجب

درآمد: دشواری درمان

درمان علمی

۱. به کار بستن توحید افعالی

آثار بدی ها؛ از ما یا از خدا؟

سبب سازی و سبب سوزی خداوند

مستقل نبودن ما در کسب خوبی ها

۲. داستان همیشه خالی

اثر نندیدن کمبودها

۳. علم به فزونی بدی ها

۴. دانستن رری از لطف خدا

۵. توجه به بی تشنه بودن

۶. مانع دانستن عجب در رسیدن به هدف خلقت

۷. ریشه مشکلات جامعه

۸. آگاهی از کم بینی معصوم

۹. محروم شدن معجز از عدل عالم

۱۰. مقایسه ضرر عجب با کم بینی

۱۱. آگاهی از استبداد رأی و آثار آن

۱۲. هراس از افتادن به دام فسق

۱۳. توهم زدایی در خودبزرگی بینی

۱۴. امیدوار دانستن شیطان به خود!

۱۵. توجه کردن به مقصد، به جای رقیب

۱۶. عجب شناسی

۱۷. فهم عجز در رسیدن به مقصد

۱۸. تصور عبور از پل صراط

۱۹. محروم دانستن خود از تدبیر درست

۲۰. دیگران «قطار شتر» هستند و من کمتر!

پیامد این نوع نگاه

درمان عملی

۱. خودشناسی و خداشناسی

برکات این شناخت

فهم مستقل نبودن

شکر؛ نشانه شناخت خود و خدا

اظهار عجز؛ جد اعلای شکر

۱۳۳	ضرورت خودشناسی
۱۳۳	گریه؛ نشانه فهم عجز
۱۳۴	۲. دعای دائم برای توفیق بیشتر
۱۳۴	۳. مقایسه خود با صالحان
۱۳۴	تواضع قورباغه
۱۳۵	راه رفتن روی آب
۱۳۶	۴. کوچک شمردن کارهای خیر خود
۱۳۷	۵. نارضایتی همیشگی از نفس خود
۱۳۷	آثار از خوددرازی بودن
۱۳۸	تلاوت یا توجه برخی دعاها
۱۳۹	خودآزمایی

کتابنامه